

แนวคิดประชาสังคม

แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) เป็นแนวคิดใหม่ในระดับสากลที่นำมาใช้ในการจัดบริการสังคม บริบท (context) ของประชาสังคม เกี่ยวข้องกับการกระทำของประชาชนที่รวมตัวกัน (collective action) เป็นกลุ่มอาจจะเรียกชื่อกลุ่มอย่างใดก็ได้ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มพ่อค้ารายย่อย ชมรม มูลนิธิ สมาคม ฯลฯ ด้วย จิตสำนึกของสมาชิก (self consciousness) กลุ่มเหล่านั้น ที่ตระหนักรู้ (recognize) ว่าเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมของเขา เป็นเรื่องของพวกเขาเองที่จะต้องเข้าไปจัดการแก้ไขหรือป้องกันด้วยตนเองก่อนเท่าที่จะสามารถทำได้โดยไม่ขัดแย้งกับกติกาของสังคม กล่าวคือ เป็นเรื่องที่สังคมของประชาชนกลุ่มนั้นจะต้องเรียนรู้และหาหนทางช่วยตนเอง (self-help) ก่อน โดยมีได้รอคอยให้ผู้อื่นหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดำเนินงานเพราะถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่กินเงินเดือนจากภาษีของประชาชน

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า การก่อตัวของประชาสังคม แบ่งเป็น 4 ชั้น คือ²

1. การเกิดจิตสำนึกสังคม คือวิถีชีวิตสังคมซึ่งทุกคนรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นและทุกคนมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น
2. การเกิดขององค์กรสังคม คือการเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่นกลุ่มสังคมสงเคราะห์ (สภาสตรี กลุ่มอาสาสมัคร) กลุ่มวิชาชีพ (สหภาพนายความ แพทยสภา) ภาคเอกชน (สมาคมธนาคาร หอการค้า ชมรมตาวิเศษ Think Earth) กลุ่มสื่อ การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น
3. การเกิดอุดมการณ์ร่วมของสังคม กลุ่มต่างๆ ที่เกิดมากขึ้นและเกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม (Ideology of Civil Society) ขึ้นเป็นเสมือนทิศทางพึงปรารถนาที่บ้านเมืองควรก้าวเดินไป
4. การเป็นสถาบันและกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิตเป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อมๆ กับกลุ่มองค์กรสังคมต่างๆ ก็จะมีวุฒิภาวะ มีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิเด็ก จ.ส.100 ฯลฯ

ชูชัย ศุภวงษ์ ให้ความหมายประชาสังคม (Civil Society) ว่า

การที่ผู้คนในสังคมไทยเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมกันเป็นกลุ่ม

หรือองค์กร (Civic group or organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่าง ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network)³

ประเวศ วะสี กล่าวถึง

การนำ “ประชาสังคม” มาประยุกต์ใช้ในขอบเขตที่กว้างขวาง โดยหมายรวมถึง ทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เข้ามาเป็นภาคีร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง กล่าวอย่างง่าย ๆ ประชาสังคมมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด ไปจนถึงสังคมประเทศ สิ่งที่สำคัญที่เป็นแก่นหรือมาตรฐานความเป็นประชาสังคมตามแนวคิดนี้ได้แก่ “ความเป็นชุมชน” (Community Building) หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย เช่น มีความรัก มิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำและมีการจัดการในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเป็นเรื่องใดก็แล้วแต่

เมื่อมีความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจะพบสิ่งเหล่านี้

1. เกิดความสุขของคนที่มาอยู่ร่วมกัน ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ลดความเห็นแก่ตัว
 2. มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากประชาสังคมต้องอาศัย “ปัญญา” ของทุกคนที่อยู่ในระบบ ยอมรับความสำคัญของทุกคน ทั้งต้องเรียนรู้ร่วมกัน
 3. มีการจัดการ เมื่อมีองค์กร มีคนรับผิดชอบก็ต้องมีการจัดการให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน⁴
- ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวถึงหนังสือชื่อ *Civic Tradition on Urban Italy* เขียนโดย Robert Putnum ที่สรุปไว้ว่า หัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่ การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) ซึ่งการพัฒนาที่สำคัญต้องประกอบด้วย
1. การรวมตัวเป็นองค์กรชุมชน (Community Organization)
 2. ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ (Active Learning) ซึ่งไม่ใช่เป็นแบบการสอน (Teaching)
 3. องค์กรความรู้ (Knowledge)⁵

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ กล่าวว่า

กระบวนการประชาสังคม คือเครือข่ายของ “กลุ่มองค์กร” ที่เชื่อมระหว่าง “รัฐ” กับ “ปัจเจกชน” ความต่างของความสัมพันธ์ของเครือข่ายประชาสังคมกับรัฐ และรัฐกับตัวปัจเจกก็คือ ประชาสังคมต้องไม่ยอมให้รัฐครอบงำบางการ แม้จะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและทำงานร่วมกับรัฐได้ แต่ไม่เน้นความขัดแย้ง หากแต่เน้นความประสานร่วมมือแทน